

MOHOLY-NAGY MŰVÉSZETI EGYETEM
Doktori Iskola
Budapest

Térforradalom...
Együttes fényélmény a mai téralkotó művészetben
Doktori (DLA) értekezés rövid ismertető

Revolution in space...
Collective experience of light in spatial art of today
DLA dissertation

Konzulens vezető tanár: Tillmann J. A. MOME Elméleti Intézetigazgató, Budapest
Készítette: Szabó László belsőépítész tervező művész
2011

Rövid összefoglalás

A disszertáció témájának kialakításakor a motivációban egyaránt szerepet játszottak elméleti-esztétikai meggyőződéseim, és a megvalósult munkáim kapcsán született személyes-gyakorlati tapasztalataim. Tárgyak megformálásával és az azokat körülölelő terek alakításával a fény szinte minden ma létrehozható hatását kipróbálhattam. A személyes élmények segítségével összefüggést tudtam keresni – és sokszor feltárni - a tárgyi világunkhoz köthető fény-árnyék jelenségekben, majd ezek *tudatos alakítása* vált célommá az elmúlt húsz év során. A tagoltsággal és az összképpel egyaránt a kísérlet és a felfedezés újdonságát lehet bevinni a világítás tervezésébe, ha azt élményszerűen komponált, fázisokra bontható, és mintegy zenei alkotásként megjelenő hatásként alkalmazom. Sokszor a tér megismerésének általam kínált lehetőségei között ilyenek lesznek a hangsúlyos formai elemek, megjelenítve az olykor rejtett anyagstruktúrákat vagy építészeti összefüggéseket is a fények által. A világítással kapcsolatos gondolati tartalom a formák árnyéka révén is kivetül a tárgyi környezetre, és így válik jobban értelmezhetővé a látványban.

A technikai fejlődés és a szemléletmód megváltozása ma lehetőséget ad arra, hogy a fény *önjogú* művészeti alkotóelemként is tervezhető legyen az épületben. A fénytervezés művészet, az épület architektúráját írja körül, árnyalja vagy emeli ki, ahol az egyes térelemek *világító formaként* is megjelenhetnek. A világítás-technika új lehetőségei a szerkezetépítés és a felületképzés látványos megújításának is fontos eszközévé váltak, tágítják a tér használatának, élményhatásának lehetőségét.

A természetes fényforrás mellett új és az eddiginél jelentősebb, meghatározó funkciót nyer a *mesterséges* megvilágítás. A külső és belső fény viszonyának *alakíthatósága* és a *programozhatóság* is befolyásolja az építészeti megjelenést. A fényhatások mennyiségi és minőségi tervezését tekintve mind a tervezői, mind a használói-befogadói oldal egyre *érzékenyebbé* válik az új „fény-klimatikus” viszonyok között. A fénnel való alkotás *kultúrájának* továbbfejlesztése a művészeti tervezés feladata, de mint az építészeti és társas-kommunikáció eszköze, a használó számára is új lehetőség a tér használata során. A cél a *közös térélmény* és az ebbe ágyazott saját fényélmény intenzív megélése, mely hozzásegít az ember dinamikus energetikai egyensúlyának kialakulásához a környezeti hatások harmonikus rendeződésével. A kutatásban összefoglalt tanulságok a mai építészetben már *megkerülhetetlen igényként* jelentkeznek, az új és a rekonstruált épületekben egyaránt.

Tézisek

A disszertáció célkitűzése

az, hogy megvilágítsa az építészeti tervezés mai szemléletének a fényvel kapcsolatos összefüggéseit. A feltárni kívánt gondolati és fogalmi síkok szolgálnak alapul egy-egy a mai korhoz kötődő stílusirányzatnak és - vele összefüggésben - a társadalmi értelmezésnek példákön alapuló bemutatásához.

A gyakorlatban felmerülő igények, melyek felvázolására a dolgozat vállalkozik, két forrásból táplálkoznak: egyrészt az előállítható anyagoknak és a fényt kezelő (terelő, módosító stb.) technikáknak az utóbbi évtizedekben lezajlott rohamos fejlődése mint *műszaki-technikai tudás*, másrészt a mai ember megváltozott attitűdje, viszonya önmagához, embertársaihoz és a környezetéhez, *önértelmezésének átalakulása*.

Célkitűzésem során a kiindulópont az, hogy a fejlett társadalmak elvárásai szerint az építészeti tervezés akkor ad megfelelő válaszokat a feladatok megoldásához, ha végiggondolt és *egységes elgondolással* alkalmaz fényhatásokat és formai elemeket a térben. Ezek nem csak külsőségekben árnyalják vagy világítják meg az épületet, hanem bonyolult kompozícióként az architektúra, a design és a média kreatív és összetett elgondolásainak megfelelően. Ez olyan *immanens összhatássá* teszi a fényhatást, amely minden alkotóelemében visszahat az architektúrára. Értelmezhetővé teszi az ember mai *dinamikussá váló és interaktív kapcsolatát* a tárgyi környezettel, egyben merev, statikus tömegeket változtat élettellivé és jobban átélhetővé. Előzetes elképzelésem - és a dolgozat gyakorlatban igazolni kívánt célja is - annak értelmezése, hogy az összhatás kialakításában és befogadásában mik lehetnek a tervező és a felhasználó sajátos szempontjai egy épített környezet megvilágításával kapcsolatban. Az átfogó értelmezés alapján a fények tervezett megjelenítése elegyíti a helyi kultúrát és a technika által nyújtott lehetőségeket a művészi hatással.

A vizsgálódásban célkitűzésem része volt a szakirodalom fenti szempontok szerinti szelektív tanulmányozása. Ennek során feltárul néhány általam fontosnak tartott történeti és jelenkori példán keresztül, hogy különböző felfogásokból kiindulva milyen a fényhez kapcsolható alkotószemléletű építészeti és belsőépítészeti tervezés. A szakirodalom elsősorban más vidékekről, a hazaitól különböző természeti környezetben élő gyakorlatról ad képet, de az elmélettel megalapozott képletek vagy elképzelések a magyarországi éghajlatnak és az itteni emberi habitusnak megfelelő térkapcsolatokban is felfedezhetők. Ennek feltárása és értelmezése a dolgozat megírásának egyik alapvető célkitűzése.

A dolgozatban érintett filozófiai-vallási-metafizikai nézetek a térről való gondolkodás háttérébe állíthatók a magyarországi környezetre vetítve, ha a térformálásnak a fényvel kapcsolatos összefüggéseiben az éghajlati viszonyokat, a szokásokat, tárgyi örökségünket és ezek leírását is vizsgálat tárgyává tesszük. A szakirodalmi tájékozódást egészíti ki disszertációm másik tartalmi forrása és egyben fontos motívuma, a saját tervezői *gyakorlatomban* is érlelődő modellkísérletek sora. Ezt külön fejezetekben tárgyalom, hogy az a tervezéshez kapcsolódóan, a *modelltanulmányok* segítségével is értelmezhetővé tegye a fényhatások és a természeti adottságok térbeli vizsgálatát, a természetes vagy mesterséges fény útjának követését. Ez alapeszköze a tudatos fénytervezésnek, mely révén az épület

architektúrája látványosan alakítható a világított terek, térfalak és egyéb valós és virtuális tárgyi jelenségek formáival.

Az értekezés *gondolatmenetéről*:

Kiindulópontomnak és előzetes hipotézisemnek megfelelően a fényművészet és fénytervezés építészeti lehetőségei szerint disszertációmban először megvizsgálom a fényvel kapcsolatos *filozófiai-vallási-metafizikai* megközelítés néhány jellegzetes ókori és középkori példáját. A fényről való gondolkodás motívumai és módja, aminek háttérében az ember saját magához, a formáló tevékenységhez és a környezetéhez való viszonya rejlik, különös módon befolyásolja az adott kor építészeti (és képzőművészeti) látásmódját. Építészeti örökségünk sok példája utal vissza a keresztény gondolkodásban azokhoz a kozmológiai-teológiai elképzelésekhez, amelyek egyensúlyt kínálnak fény és sötétség, evilág és túlvilág, anyag és szellem ellentétei között, mert vallják az istenség és a fény kettős, kiáradó és visszatérő mozgását.

A fentiek nyomán a gondolatvezetésben rátérek a fényre épülő téri hatásoknak a *modern építészetben*, közelebről a 20. század második felétől látható változásaira, a fénykompozíció új lehetőségeire, majd a fény szerepének célzott kiterjesztésére az információáramlásban. Ezeket a gondolatokat fénymodellezésről készült fotók vagy kiállítások fényjelenségeinek értelmezése mutatja be. A látványtér négydimenziós, időintervallumra is kiterjedő változásában a fény mozgásának leírásával a természetes és a mesterséges megvilágítás kiegyensúlyozó hatását elemzem.

A gondolatmenet további része modul-rendszerben összeillesztett tartalmi és esztétikai képletek részeként, elkülönítetten tárgyalja azokat a *feltételeket*, melyek az újfajta tér-fény viszony megvalósulásához szükségesek. Az ebben a témakörben felépülő modellek és a megvilágítási rendszerben használható képletek alkalmasak arra, hogy beépüljenek egy egységes tárgyi, formai, funkcionális vagy szimbolikus kapcsolatrendszerbe a tárgyi környezet tervezőjének szándéka szerint.

Szagrális és világi *építészeti példák* bemutatásával lépek tovább, feltéve a fény anyagszerűségével összefüggésben felmerülő kérdéseket. Hogyan működik a szinte (immateriális) építőanyaggá váló fény, milyen információkat hordoz, értéket képvisel-e a fény-látvány projekció, és hogyan módosítják az anyagszerkezetek és felületek a látványt? A csillogás, a tükröződés, a megvilágított, árnyékos és matt felületek, az átlátszó, áttetsző, opál és fényváltó felületek, valamint az újfajta világító anyagok hatása hogyan ötvöződik a környezet egyéb elemeivel? A választ képi megfogalmazásban a megvalósult épületek adják, mint Corbusier épületei, Chareau és Buvoet Üvegháza, az Osztrák Gimnázium budapesti épülete vagy Nouvel párizsi műve (az Arab Világ Intézete) és Tadao Ando munkái, illetve a Hombrich Művészeti Alapítvány frankfurti központja. A példák sorát *saját munkám*, a győri „Vízükör-rezidencia” dialógusok során formálódott világítási megoldásainak ismertetése zárja.

A zárófejezet visszakanyarodik a látvány komplex *környezeti egyensúlyi* kérdéseire. Ennek alapján foglalható össze a megvilágított tér és a kulturális közegben meghatározott személyiség, a használó vagy befogadó szerepe az épület tervi megformálásában. A természetes és mesterséges megvilágítás alapeszközeivel alkotott látvány ezért olyan perspektívát nyújt az épületben, mely a térelemek aktív és kiegyensúlyozott kompozíciójában a programozott fénybeállításokkal, valamint a változó színek összehatásával jellemezhető.

Következtetés:

Nyilvánvalóvá vált a fentiek alapján, hogy a fényvel való operálás esztétikai kultúrájának továbbfejlesztése egyszerre a művészeti tervezés feladata és a befogadó-használó személyiségi fejlődésének újonnan kialakuló lehetősége. Ez az épített környezetben mint a társas-kommunikáció terében zajló folyamat egyre több csatornán hat, beleértve a virtuális térélmények gyakori megjelenését is. A tér- és fénytervezésben fogant gyakorlat *célja* tehát egy olyan szemlélet kialakítása is, mely például a közösségi jelenlétben fényélmény átélésével járul hozzá az egyén dinamikus *energia-egyensúlyának* kialakításához. Ez a környezeti felfogás lehetővé teszi a belső harmónia létrejöttét a fényhatások által. Az értekezés több ponton utal a társművészetek (fotó, film, színház, design stb.) és egyes szaktudományok (fiziológia, pszichológia) törekvéseire, valamint a vetített kép által a képzőművészetben is fejlődő szellemi áramlatokra. Az új építészeti feladatokban ezek a gondolatok további invenciók forrásai, melyek a jövő formai, környezeti igényeinek kielégítését szolgálják.

A kutatás eredményeiről:

Az építészeti tervezés céljainak, eszközeinek, szemléletmódjának módosulnia kell abban az irányban, hogy a fénynek értő, érzékeny és az eddigieknél differenciáltabb használata szükséges a világítás új eszközeinek alkalmazásakor. Ez a szokatlan modalitások, hatások beépítését és kiváltását jelenti a fényvel való *játékban*, ha például a térformálás *kommunikációs* lehetőségeinek felébresztése a cél. Fontos törekvése az építészetnek, hogy egyes újonnan megfogalmazott alkotásokban, ahol nincsenek jelen a korunkat még sok helyen jellemző tradicionális stíuselemek, az esztétikum egész érték- és jelenségvilága *plurális megfogalmazásúvá* váljon. Egyetlen domináns, normatív esztétikai elvárás vagy művészeti köznyelv híján az ilyen épületben nyitott az értelmezés lehetősége. Az architektúra így a fény hatásaiban tagolódhat olyan síkokra, melyekben az alkotói és befogadói folyamat résztvevői rátalálnak *saját* világuk művészi kifejezésére és később a gondolatok újraalkotási lehetőségére is. Más megfogalmazásban, a látásmódban egyre inkább az egyénben kialakuló *képi világ* válik fontossá és elfogadhatóvá, ahogyan például ez korábban is nyilvánvaló volt a falakra vetített ornamentikák vagy képek alkalmazásakor. Előzetesen megadott ismeretek nélkül is megerősödik a megújítás szerepe a jelenségek értelmezésében, mert az alkotói és befogadói gyakorlat permanensen átalakuló *folyamattá válik*. Az időintervallumonként változó fényjelenségek beépülnek a napi élmények sorába (például mint a fénykeresés és fénykerülés vagy az egyéb fényorientált észlelési módok és lehetőségek) és még inkább felfokozzák az egyéni aktivitást a látvány alakításában. A kezdeti bizonytalanságot követően tapasztalható lesz a *harmónia és a belső lelki egyensúly kialakulása is*, ha az épített tér erre lehetőséget ad.

A kutatás legfőbb eredménye annak az elméleti következtetésnek a gyakorlatba történő átültetése volt, mely megvalósulásában lehetőséget biztosít az építésznek, majd a felhasználóban is azt az érzetet kelti, hogy munkája az adott térben *szintetizálható, egyedi képi élményt* hoz létre. A fényhatások alapján tudatosan kialakított építészeti térben a *belső egyensúlyt* kiváltó „összhatások” eredménye az, hogy létrejön az egyén és tárgyi világa közötti, a látványban realizálódó kölcsönhatás, a *kreatív látás*.

E Szabó László
belsőépítész